

Reforma pravosudnog sistema Srbije u kontekstu evropskih integracija - između normativnog usklađivanja i stvarnih efekata

Marko Paunović, Milica Popović
Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

APSTRAKT

Rad analizira normativnu reformu pravosuđa u Republici Srbiji nakon ustavnih promena iz 2022. godine, sa posebnim fokusom na položaj i način izbora nosilaca sudijske i javnotužilačke funkcije, kao i na ulogu Visokog saveta sudstva i Visokog saveta tužilaštva u tom procesu. Polazeći od ustavnog i zakonskog okvira, rad ispituje u kojoj meri su usvojena rešenja doprinela jačanju nezavisnosti sudstva i samostalnosti javnog tužilaštva, odnosno smanjenju političkog uticaja. Posebna pažnja posvećena je postupcima izbora članova ovih tela, kao i normativnim garancijama njihove nepristrasnosti i profesionalnosti. U drugom delu rada analiziraju se godišnji izveštaji Evropske komisije za period 2015 - 2025, u okviru pregovaračkog Poglavlja 23, sa ciljem identifikovanja ključnih trendova u oceni napretka Srbije u oblasti vladavine prava. Nalazi ukazuju na postojanje formalnog normativnog napretka, ali i na kontinuitet strukturnih problema, pre svega u pogledu političkog uticaja i ograničene primene reformskih rešenja u praksi. Zaključuje se da, uprkos značajnim institucionalnim promenama, stvarni domet reformi ostaje uslovljen širim političkim i institucionalnim kontekstom.

Ključne reči: poglavlje 23, reforma pravosuđa, Visoki savet sudstva, Visoki savet tužilaca

ABSTRACT This paper analyzes the normative reform of the judiciary in the Republic of Serbia following the constitutional amendments of 2022, with particular focus on the status and selection procedures of judges and public prosecutors, as well as the role of the High Judicial Council and the High Prosecutorial Council in this process. Starting from the constitutional and legislative framework, the paper examines the extent to which the adopted solutions have contributed to strengthening judicial independence and prosecutorial autonomy, as well as to reducing political influence. Special attention is devoted to the procedures for the election of members of these bodies and to the normative guarantees of their impartiality and professionalism. The second part of the paper analyzes the annual reports of the European Commission for the period 2015 - 2025, within the framework of Chapter 23, with the aim of identifying key trends in the assessment of Serbia's progress in the field of the rule of law. The findings indicate the existence of formal normative progress, but also the persistence of structural challenges, particularly with regard to political influence and the limited implementation of reform measures in practice. The paper concludes that, despite significant institutional changes, the actual impact of the reforms remains conditioned by the broader political and institutional context.

Keywords: Chapter 23, judicial reform, High Judicial Council, High Prosecutorial Council

UVOD Politički i pravni sistem u Srbiji počiva na podeli vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku. Iako se može debatovati i postaviti pitanje šta uopšte znači dobro pravosuđe, u kontekstu Srbije dobar pravosudni sistem obično podrazumeva onaj u skladu sa evropskim standardima. Prema poglavlju 23, koje se tiče pravosuđa i osnovnih prava, ističe se potreba za efikasnim i nezavisnim pravosuđem, otpornim na eksternu uticaje, kako bi se obezbedio efikasan sistem radi očuvanja demokratskih institucija. Ključna obeležja nezavisnog pravosuđa su: pravno definisanje suda kao samostalne i nezavisne državne institucije; zasnovanost suda i suđenja na aktima najvišeg ranga; institucionalna nezavisnost sudije; personalna nezavisnost sudije; donošenje meritorne odluke u razumnom roku, na osnovu pravičnog i javnog raspravljanja; nepristrasnost; javni izgled nezavisnosti suda i sudije; način određivanja sudije u konkretnoj pravnoj stvari. 1 Za vreme SFRJ proklamovano jedinstvo vlasti svakako se kosilo sa osnovnim demokratskim principima podele vlasti, pa time i nezavisnošću sudske vlasti. Sa demokratskim promenama i Ustavom iz 2006. to je promenjeno, a ulogu predstavnika sudske vlasti vrši Visoki savet sudstva, a javno tužilaštvo predstavlja Državno veće tužilaca. 2 Stanje pravosuđa u Srbiji godinama je ocenjivano od strane Evropske komisije u kontekstu usaglašenosti sa evropskim standardima, te je 2021. došlo do usvajanja seta amandmana na Ustav radi bližeg usklađivanja, što je potvrđeno na referendumu održanom početkom 2022. godine. Glavne tekovine ovih izmena su promena načina izbora članova saveta dve pravosudne grane (sudija i tužilaca). Amandmanima je trebalo obezbediti nezavisnost pravosuđa u odnosu na političke uticaje koji dolaze iz zakonodavne i izvršne vlasti. Analizom ovih ustavnih promena, kao i izmenama zakona koje su usledile, nastojaćemo da ocenimo koliko je zapravo pravosudni sistem napredovao put nezavisnosti, a kasnije i kako su ti naponi ocenjeni od strane Evropske komisije. 3 Rad se metodološki zasniva na kvalitativnoj analizi Ustava i relevantnih zakona Republike Srbije u domenu pravosuđa, kao i na analizi izveštaja Evropske komisije o napretku Srbije ka članstvu u EU. Rad ukazuje na normativno usklađivanje sa kriterijumima i standardima EU, ali je stvarni domet reformi ograničen političkim kontekstom i kulturom. PRAVOSUDNI SISTEM SRBIJE

Osnovni principi na kojima počiva pravosudni sistem u Srbiji su: nezavisnost sudstva, zakonitost, pravično suđenje i javnost postupka. Glavne institucije su sudovi (osnovni, viši, apelacioni i vrhovni), tužilaštva, Ustavni sud, Visoki savet sudstva i Visoki savet tužilaca. Normativni okvir čine Ustav, Zakon o sudijama, Zakon o tužilaštvu, Zakon o visokom savetu sudstva i Zakon o Visokom savetu tužilaštva i drugi, kao i međunarodne konvencije koje propisuju obaveze Srbije i međunarodne standarde (npr. Evropska konvencija o ljudskim pravima).

USTAV

Poglavlje 23. pretpostavlja potrebu za nezavisnim, profesionalnim i efikasnim pravosudnim sistemom, a u cilju unapređenja sloboda, bezbednosti i pravde, kao i borbu protiv korupcije koja predstavlja pretnju po stabilnost demokratskih institucija i vladavinu prava.⁵ U skladu sa proklamovanim evropskim putem, izveštaji Evropske komisije su godinama ukazivali na problem nezavisnosti pravosuđa, a posebno pretnju političkog uticaja i pritiska. U skladu s time, pokrenute su reforme pravosudnog sistema Republike Srbije, amandmanima na Ustav, a akt o izmenama potvrđen je na referendumu u januaru 2022. godine. Amandmanima je redefinisana položaj sudova i tužilaštva, čime je istaknuta nezavisnost i autonomija pravosuđa, i ojačan njihov ustavni i institucionalni položaj u odnosu na druge grane vlasti.⁶ Glavna tekovina Ustavnih izmena 2022. predstavlja način izbora sudija i tužilaca koji su sada birani od strane Visokog saveta sudstva, odnosno Visokog saveta tužilaštva. Ovim činom izbor sudija je, makar formalno, izmešten van Narodne skupštine. Visoki savet sudstva i Visoki savet tužilaštva su nezavisna, profesionalna tela koja čine 11 pravnika. Sastav tela za izbor sudija čini šest sudija, četiri istaknuta, pravnika koje bira Narodna skupština, i predsednik Vrhovnog suda, iz čijeg je naziva izuzet pridev kasacioni upravo ovim setom izmena. Slično se biraju i članovi Visokog saveta tužilaštva, pet iz redova javnih tužilaca, četiri istaknuta pravnika po izboru parlamenta, Vrhovni javni tužilac i ministar nadležan za pravosuđe.⁷ Ove izmene imale su za cilj da smanje formirani politički uticaj, prvenstveno skupštine, na rad pravosuđa. Ipak, važno je ukazati da skupština nije u potpunosti isključena iz procesa izbora onih koji obavljaju sudijske i tužilačke funkcije, s obzirom na to da ona imenuje značajan broj *istaknutih pravnika* koji se bave upravo tim izborom. Ta činjenica predstavlja poseban problem u VST-u, gde skupština bira većinu članova, s obzirom na to da, pored četiri istaknuta pravnika, bira i ministra pravde i vrhovnog javnog tužioca, što ovo telo ne samo da čini posebno ranjivim na politički uticaj i pritiske, već je i oblikovano političkim potrebama skupštinske većine. Sam termin istaknutog pravnika u stručnoj javnosti izazvao je niz kritika zbog nejasnoće šta se njime podrazumeva, s obzirom da je amandmanima predviđen samo uslov od deset godina iskustva i nemogućnost posedovanja članske karte bilo koje stranke. Takođe, zabranjeno je političko delovanje sudija, što je prilično nejasna, a samim tim i vrlo problematična formulacija. Ove sadržinske manjkavosti pratile su i proceduralne, poput loše referendumске kampanje i regularnosti referendumske dana, kao i brze skupštinske procedure usled većine koju čini vladajuća partija i pitanja legitimnosti tadašnjeg sastava parlamenta. Pored svega toga, čini se da je najveći problem nedovoljna preciznost u formulisanju novih ustavnih rešenja. Naime, kako su usvojeni amandmani preširoko i ne-precizno postavljeni, otvorena je mogućnost za veliko zakonsko korigovanje, što opet skupštinu, kao političko i zakonodavno telo, stavlja u položaj krojenja rešenja prema sopstvenim potrebama.⁸ Može se zaključiti da je ustavna reforma pravosuđa formalno dovela do jačanja

nezavisnosti ove grane vlasti, no kontekst u kome su amandmani doneti, kao i prostor za preširoko zakonsko dorađivanje dovode u pitanje stvarni domet ovih promena.

ZAKONSKO UREĐENJE

Zakon o sudijama Nakon ustavnih promena iz 2022. godine, normativni okvir pravosudne reforme dodatno je razrađen kroz Zakon o sudijama, kojim su konkretizovana nova ustavna rešenja i preciznije uređen položaj sudija. Ovim zakonom nastoji se operacionalizacija principa nezavisnosti sudstva, kao jednog od ključnih zahteva u procesu evropskih integracija Srbija. Zakona o sudijama uređuje opšte odredbe poput nezavisnosti, stalnosti, nepremestivosti, kao i etičkim principima na kojima se rad sudija zasniva: nezavisnost, nepristrasnost, odgovornost i dostojanstvenost. Jedna od najznačajnijih novina odnosi se na način izbora sudija, koji je u potpunosti poveren Visokom savetu sudstva. Time je zakon razradio ustavno rešenje kojim je izbor sudija izmešten iz nadležnosti Narodne skupštine, time formalno smanjujući politički uticaj na pravosuđe. Istovremeno, dodatno su razrađeni kriterijumi za izbor sudija, koji obuhvataju stručnost, osposobljenost i dostojnost kandidata, čime se teži jačanju profesionalizacije sudijske funkcije. Sudijama je zabranjeno članstvo u političkim strankama, kao i obavljanje funkcija koje bi mogle dovesti u pitanje njihovu nezavisnost, čime se dodatno nastoji ograničiti mogućnost političkog uticaja. Zakon takođe detaljnije uređuje i odgovornost sudija, uključujući disciplinske postupke u slučajevima neprofesionalnog ili nesavesnog vršenja funkcije, ali i mehanizme njihove zaštite, poput imuniteta za odluke donete u vršenju sudijske dužnosti. ¹¹ Time se uspostavlja ravnoteža između nezavisnosti i odgovornosti, kao jednog od ključnih principa savremenog pravosuđa. Međutim, iako Zakon o sudijama predstavlja važan korak u normativnom jačanju nezavisnosti pravosuđa, njegov stvarni domet ostaje uslovljen načinom primene u praksi. Kao i u slučaju ustavnih promena, postavlja se pitanje u kojoj meri institucionalna rešenja zaista doprinose depolitizaciji pravosuđa, imajući u vidu da uloga Visokog saveta sudstva, kao ključnog tela u procesu izbora sudija, i dalje može biti posredno oblikovana političkim uticajem. *Zakon*

o

javnom

tužilaštvu Ustavne reforme u oblasti tužilaštva su, po sličnom principu kao kod sudstva, dodatno uređene i konkretizovane Zakonom o javnom tužilaštvu. Ovim zakonom nastoji se jačanje samostalnosti tužilaštva, ali i njegovo funkcionalno osposobljavanje za efikasno gonjenje počinitelja krivičnih dela i zaštitu javnog interesa. Zakon definiše javno tužilaštvo kao jedinstven i samostalan državni organ, čime se naglašava njegova nezavisnost u odnosu na druge grane vlasti. Njime je predviđeno da niko izvan tužilaštva ne može uticati na postupanje nosilaca javnotužilačke funkcije u konkretnim predmetima, čime se dodatno učvršćuje princip samostalnosti u vršenju funkcije. U pogledu izbora nosilaca javnotužilačke funkcije proces je poveren Visokom savetu tužilaštva, a utvrđeni su uslovi za izbor, prava i dužnosti tužilaca, kao i mehanizmi njihovog vrednovanja i disciplinske odgovornosti, čime nastoji da se uspostavi ravnoteža između samostalnosti i odgovornosti. Principi prema kojima tužioci delaju su samostalnost, stručnost, nepristrasnost, uz poštovanje prava učesnika u postupku i zaštitu ljudskih prava.¹² Ključna karakteristika novog zakonskog rešenja jeste jasnije uređena organizacija tužilaštva kao hijerarhijskog sistema, na čijem se vrhu nalazi Vrhovno javno tužilaštvo.

Zakon predviđa postojanje različitih nivoa tužilaštava (osnovna, viša, apelaciona i tužilaštva za posebne nadležnosti), uz izražena hijerarhijska ovlašćenja viših tužilaca u odnosu na niže, posebno u pogledu davanja obaveznih uputstava u konkretnim predmetima.¹³ Uprkos normativnom jačanju samostalnosti javnog tužilaštva, određena zakonska rešenja otvaraju prostor za kritičku analizu. Pre svega, izražena hijerarhijska struktura, koja omogućava davanje oba-veznih uputstava od strane viših tužilaca, može dovesti u pitanje stvarnu samostalnost postupanja u pojedinačnim predmetima. Potom i činjenica da pojedini elementi organizacije i uprave u tužilaštvu ostaju u vezi sa izvršnom vlašću ukazuje na to da proces depolitizacije nije u potpunosti završen. Normativne reforme pravosuđa u Srbija nakon ustavnih promena iz 2022. godine usmerene su ka jačanju i sudske vlasti i javnog tužilaštva, ali se njihov položaj i stepen nezavisnosti razlikuju u nekoliko aspekata. Sudstvo je definisano kao nezavisna grana vlasti, dok je javno tužilaštvo koncipirano kao samostalan, ali hijerarhijski organizovan državni organ. Ova razlika ima značajne posledice po njihov stvarni položaj, jer se kod sudija naglašava individualna nezavisnost u donošenju odluka, dok je kod tužilaca prisutnija institucionalna subordinacija unutar sistema. U oba slučaja izbor nosilaca funkcija formalno je izmešten iz nadležnosti Narodne skupštine i poveren stručnim telima (VSS i VST), ali ostaje prisutan posredni vid političkog uticaja kroz izbor članova tih tela. Ovaj uticaj je potencijalno izraženiji kod tužilaštva, s obzirom na povezanost sa izvršnom vlašću i ulogu u krivičnom gonjenju. Takođe, dok se kod sudstva insistira na stalnosti funkcije i snažnijim garancijama individualne nezavisnosti, kod tužilaštva je naglašen princip hijerarhije i obaveznih uputstava, što može ograničiti autonomiju tužilaca u konkretnim predmetima.

Zakon o Visokom savetu sudstva Zakonom o Visokom savetu sudstva se uređuju položaj, nadležnost, organizacija i način rada, kao i uslovi i postupak za izbor izbornog člana Saveta, trajanje mandata i prestanak njegove funkcije i obezbeđivanje uslova i sredstava za rad Saveta.¹⁴ Savet je definisan kao nezavisni državni organ koji obezbeđuje i jemči nezavisnost suda i sudija, čime se normativno potvrđuje njegova centralna uloga u pravosudnom sistemu Srbije. Zakon takođe predviđa da članovi Saveta moraju postupati nezavisno i nepristrasno, uz ograničenja u pogledu obavljanja drugih funkcija koje bi mogle dovesti u pitanje njihov položaj.¹⁵ Njegov sastav i način izbora uređeni su tako da kombinuju elemente profesionalne samouprave i učešća drugih pravnih stručnjaka. Savet ima ukupno jedanaest članova, od kojih šest čine sudije koje neposredno biraju same sudije, dok četiri člana predstavljaju istaknuti pravници koje bira Narodna skupština (uslovi za izbor člana saveta definisani su članom 44). Kao član po položaju učestvuje i predsednik Vrhovnog suda. Predsednik Saveta bira se iz redova sudija, a potpredsednik iz redova istaknutih pravnika biranih u Narodnoj skupštini. Mandat izabranih članova traje pet godina, čime se obezbeđuje kontinuitet u radu ovog organa. Rad Saveta je javan, sem u slučaju kada je odlučeno suprotno, a sednice saziva predsednik Saveta u skladu sa Poslovníkom ili na predlog najmanje tri člana. Kvorum čini najmanje osam članova. Odluke se donose većinski, javnim glasanjem, uz obavezno obrazloženje.¹⁶ Postupak izbora kandidata za članove Visokog saveta sudstva iz reda sudija započinje odlukom predsednika Saveta i javnim objavljivanjem, nakon čega izbor sprovodi posebna Izborna komisija. Kandidati se biraju iz unapred utvrđenih kategorija sudova (Vrhovni, apelacioni i Upravni, viši, privredni, osnovni i prekršajni). Izbor se zasniva na opštem, jednakom i neposrednom biračkom pravu svih sudija, uz tajno glasanje i strogo uređenu proceduru koja obuhvata podnošenje i proveru kandidatura, utvrđivanje konačnih lista,

predstavljanje kandidata i glasanje na biračkim mestima u sudovima. Rezultate utvrđuje Izborna komisija, uz mogućnost pravne zaštite kroz prigovor Savetu i žalbu Ustavnom sudu, a izabranim se smatra kandidat koji dobije najveći broj glasova u okviru svoje kategorije.¹⁷ Postupak za izbor članova Saveta u Narodnoj skupštini započinje raspisivanjem javnog konkursa od strane predsednika Narodne skupštine, nakon čega nadležni skupštinski odbor prikuplja i razmatra pri-jave, proverava ispunjenost zakonskih uslova i organizuje javne razgovore sa kandidatima. Odbor po-tom utvrđuje listu kandidata koji se biraju dvotrećinskom većinom svih narodnih poslanika, a ukoliko se proces izvrši izbor u predviđenom roku, zakon predviđa alternativni mehanizam u kome odluku donosi posebna komisija.¹⁸ U pogledu nadležnosti, Savet ima centralnu ulogu u upravljanju pravosudnim sistemom, s obzirom na to da odlučuje o izboru sudija i predsednika sudova, kao i o prestanku njihove funkcije. Pored toga, nadležan je za donošenje odluka o premeštaju i upućivanju sudija, sprovođenje disciplinskih postupaka i vrednovanje njihovog rada. Poseban značaj ima ovlašćenje Saveta da odlučuje o zaštiti sudija od ne-primerenog uticaja, čime se dodatno normativno učvršćuje princip nezavisnosti sudske vlasti.

Zakon o Visokom savetu tužilaštva

Visoki savet tužilaštva uvršten je u pravosudni sistem Srbije setom ustavnih amandmana potvrđenih na referendumu, a oblast je dodatna uređena istoimenim zakonom. Sastav oslikava kombinaciju pro-fesionalne zastupljenosti i drugih institucionalnih aktera. Izborne članove čine tužioci izabrani od strane tužilaca, njih pet, i iskanuti pravnici izabrani od strane skupštine, njih četvoro. Svi izborni članovi imaju mandat od pet godina. Preostala dva mesta zauzimaju, po funkciji, ministar pravde i Vrhovni javni tužilac. Predsednik i potpredsednik saveta biraju se isto kao i u VSS-u. Način rada kroz, najčešće, javne sednice, i javnim većinskim glasanjem uz obavezna obrazloženja treba da obezbede transparentnost i javnost rada.²⁰ Postupak izbora kandidata za člana Visokog saveta tužilaštva iz reda javnih tužilaca započinje odlukom predsednika Saveta, nakon čega izborni proces sprovodi posebna Izborna komisija. Kandidati se pred-lažu iz unapred utvrđenih kategorija tužilaštava (Vrhovno, apelaciona i posebna, viša i osnovna), pri čemu predlog može dati kolegijum tužilaštva ili najmanje 15 tužilaca, dok glavni javni tužioci ne mogu biti kandidati. Sam izbor zasniva se na opštem, jednakom i neposrednom biračkom pravu svih nosilaca javnotužilačke funkcije. Izabranim se smatra kandidat koji dobije najveći broj glasova u okviru svoje kategorije, čime zakon detaljno normira izborni postupak i obezbeđuje njegovu formalnu zakonitost i kontrolu.²¹ Izbor članova VST-a koje bira Narodna skupština zasniva se na postupku koji kombinuje javni konkurs i kvalifikovanu većinu u parlamentu. Nadležni skupštinski odbor sprovodi javni konkurs, proverava ispu-njenost zakonskih uslova i utvrđuje listu kandidata. Kandidati moraju ispunjavati profesionalne i etič-ke kriterijume, uključujući odgovarajuće obrazovanje, stručnost, dostojnost i odsustvo političkog uticaja ili funkcija. Nakon javnog slušanja i predstavljanja kandidata, Narodna skupština bira četiri kandidata dvotrećinskom većinom svih poslanika. Ukoliko parlament ne izvrši izbor u predviđenom roku, zakon predviđa alternativni mehanizam u kome odluku donosi posebna komisija.²² U pogledu nadležnosti, Savet ima ključnu ulogu u sistemu javnog tužilaštva, budući da bira glavne javne tužioce i javne tužioce, odlučuje o prestanku njihove funkcije, kao i o njihovom premeštaju i upućivanju. Savet predlaže Narodnoj skupštini izbor i prestanak funkcije Vrhovnog javnog tužioca, čime zadržava zna-čajnu ulogu u odnosu između

tužilaštva i zakonodavne vlasti.²³ Dok Visoki savet sudstva kao organ sudske vlasti ima većinu članova iz reda sudija, što je u skladu sa upo-rednom evropskom praksom, a time i jače izražen element profesionalne samouprave, Visoki savet tuži-laštva, uz prisustvo Vrhovnog javnog tužioca i ministra pravde kao članova po položaju, zadržava izraženiju institucionalnu povezanost sa izvršnom i zakonodavnom vlašću, što ukazuje na različit stepen normativno garantovane nezavisnosti ova dva organa. Šest od jedanaest članova VST-a biraju poslanici, te se iz tog razloga može preispitati stvarna profesionalna nezavisnost tužilaštva koje je hijerarhijski ustrojeno, a i samim ustrojstvom Saveta pod političkim uticajem.

IZVEŠTAJI EVROPSKE KOMISIJE

Nakon pregleda evolucije unutrašnjepavnog normativnog okvira koji je danas na snazi u Republici Sr-biji, osvrnućemo se na to kako su ove reforme i njihov stvarni domet i implikacije interpretirane u EU, a u kontekstu pregovaračkog poglavlja 23. Republika Srbija je ovo, kao i 24. poglavlje zvanično otvorila 18. jula 2016. godine. Godišnji izveštaji Evropske komisije predstavljaju podesan okvir za praćenje napretka Srbije u ovim oblastima, zbog čega će u ovom delu rada biti izvršen pregled najznačajnijih i najinteresantnijih delova u ovim izveštajima, uz analizu tona koji je korišćen i isticanje trendova koji se mogu uočiti u protekloj deceniji.

Izveštaji za period od 2015. do 2022. godine

U svom izveštaju za 2015. godinu, Evropska Komisija je ocenila da postoji određen nivo pripremljenosti pravosudnog sistema Republike Srbije, kao i da je ostvaren određen napredak u sprovođenju reformi. Izveštaj ukazuje na sporo sprovođenje reformi i kao posebno problematičnu stavku ističe velik broj za-ostalih sudskih predmeta. Ustavni i zakonski okvir nije pružao adekvantnu zaštitu pravosuđa od političkog uticaja, i ova stavka će se ponavljati u svim narednim izveštajima. Kritikovan je i sistem disciplinskih postupaka i istaknuto je da sankcije nisu delovale kao sredstvo za odvracanje od prestupanja. U ovom izveštaju kao glavne predloge Komisija je iznela uspostavljanje transparentnog sistema za evaluaciju i postavljanje sudija zasnovanog na zaslugama, donošenje Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći (koji će biti donet 2018. godine), smanjenje broja zaostalih slučajeva kao i preduzimanje mera u cilju harmonizacije sudske prakse.²⁴ Izveštaj iz 2016. godine ponavlja opštu ocenu po kojoj se konstatuje postojanje određenog nivoa pri-premljenosti i ostvarenosti napretka u implementaciji reformi, prevashodno zbog promocije sistema napredovanja zasnovanog na zaslugama kao i zbog učinjenog napretka u smanjenju broja zaostalih sud-skih predmeta. Sa druge strane, izražena je zabrinutost zbog manjka nezavisnosti pravosuđa u praksi. Posebno se ističe javno komentarisanje tekućih postupaka od strane visokih političkih funkcionera koje dovodi u pitanje nezavisnost pravosuđa. Pažnja je skrenuta i na široka diskreciona ovlašćenja predsednika sudova i tužilaštava nad sudijama i zamenicima tužilaca. Nedovoljno razvijen informaci-ono-komunikacioni sistem, koji treba da obezbedi nasumično dodeljivanje predmeta i da olakša har-monizaciju sudske prakse takođe je istaknut. Izveštaj ističe i nezadovoljavajuće rezultate novog zakona o posredovanju u rešavanju sporova. Kada je reč o predlozima, ponavljaju se predlozi za donošenje zakona o besplatnoj pravnoj pomoći i sprovođenje mera za smanjenje broja zaostalih slučajeva, a dodaje se i predlog za amandiranje ustavnih odredbi koji se odnose na zaposlenje sudija i tužilaca kako bi se one dovele do evropskog standarda nezavisnosti pravosuđa.²⁵ Zbog promene metodologije u ocenjivanju napretka zemalja kandidata, ne

postoji sveobuhvatan izveštaj za 2017. godinu. Evropska Komisija u izveštaju za 2018. godinu primećuje napredak u polju harmo-nizacije sudske prakse i smanjenju broja zaostalih slučajeva. Naglašava se da Srbija posebno treba da preduzme mere kako bi se obezbedila implementacija nacionalne strategije za borbu protiv korupcije i odgovarajućeg akcionog plana kao i da se pospeši stvaranje uslova koji treba da dovedu do zadovoljavajućeg okruženja kada je reč o slobodi izražavanja i slobodi medija. U odeljku koji se bavi funkcionisanjem pravo-suđa, daje se ista ocena pripremljenosti i ostvarenog napretka, zahvaljujući umanjenju broja zaostalih slučajeva i harmonizaciji sudske prakse, a od ove godine se u pozitivnom svetlu po prvi put spominje i usvajanje novih pravila za procenu rada sudija i tužilaca. Ponovo se izražava zabrinutost zbog mogućnosti za politički uticaj nad pravosuđem. Iz tog razloga, Republika Srbija je urgirana da tokom naredne godine kroz relevantne ustavne i zakonske amandmane ojača nezavisnost pravosuđa; obezbedi da Visoki savet sudstva i Državni savet tužilaštva mogu da razviju koherentnu i efikasnu pravosudnu administraciju u skladu sa evropskim standardima; da usvoji i implementira jedinstvenu strategiju ljudskih resursa za pravosuđe na nacionalnom nivou, što uključuje i uspostavljanje jedinstvenog i funkcionalnog sistema za dodeljivanje slučajeva. U ovom izveštaju se manjak transparentnosti i prakse dobrog upravljanja ilustruje kroz tok procesa za donošenje ustavnih amandmana koji je počeo u maju 2017. godine. Naime, znatan broj predstavnika organizacija civilnog društva povukao se iz ovog procesa, kao razloge navodeći odu-stvo radne atmosfere i nepostojanje prave debate.²⁶ U opštem uvodnom delu izveštaja iz 2019. godine napredak u primeni evropskih standarda koji se odno-se na oblasti iz 23. poglavlja ocenjen kao *ograničen*. Ovakva ocena obrazložena je sveprisutnom korup-cijom, nepostojanoj primeni postojećeg pravnog okvira o osnovnim pravima i potpunim nepostojanjem napretka u oblasti slobode izražavanja. U domenu funkcionisanja pravosuđa prošlogodišnja ocena je nepromenjena i preporuke ostaju iste. Novinu predstavlja isticanje potrebe za poboljšanjem sistema obuke kadrova za rad u pravosuđu. Komisija napominje da se u trenutku pisanja izveštaja obuke najčešće sprovode na *ad hoc* bazi od strane ekstremnih pružalaca. Zabrinutost je izražena zbog kontinuiranog pritiska na tužioce, koji se, između ostalog ogledao u javnom komentaranju tekućih predmeta i istraga od strane najviših državnih funkcionera, kao i pojedinačnim verbalnim napadima na sudije i tužioce.²⁷ Izveštaj iz 2020 godine se po tonu i ocenama znatno razlikuje od prethodnih. Ovakvo stanje delom se može pripisati univerzalnim poremećajima koje su celokupni sistemi državne uprave doživeli usled uslova vanrednog stanja, ali ovo je pratilo i nazadovanje u polju vladavine prava koje se ne može kategorički dovesti u vezu sa nesvakidašnjim uslovima koji su obeležili tu godinu. U delu teksta koji pruža opšti pregled Komisijinog viđenja stanja u Srbiji u oblastima na koje se odnosi poglavlje 23, konstatacija da postoji određeni nivo pripremljenosti za primenu evropskih standarda ostaje, a učinjen napredak se po prvi put ocenjuje kao *ograničen*. Stroža ocena zarađana je odalganjem ustavnih reformi za period posle letnjih parlamentarnih izbora, više puta spominjane korupcije na svim nivoima društva, manjkava primena zakonskog okvira za ostvarivanje zaštite osnovnih prava, kao i neprimenjivanje novodonesene strategije za medije. Kada je reč o funkcionisanju pravosuđa, ocena je još stroža, te Komisija po prvi put procenjuje da *nije ostvaren nikakav napredak*, zbog čega se prošlogodišnje poruke ponavljaju, uz blago izmenjenu formulaciju. Pored problema koje je država zanemarila, negativnoj slici doprinele su i određene pojave koje su vezane za

kontekst vanrednog stanja. Naime, rad sudova bio je ograničen na procesuiranje hitnih predmeta, koji su mahom bili vezani za kršenje mera vanrednog stanja. Ovo je u izveštaju predstavljeno neutralnim tonom. Ono što jeste izazvalo podozrenje jeste činjenica da se neka od ovih hitnih saslušanja odigrala na platformi *Skajp*, i to na osnovu uputstva Ministarstva pravde, što Komisija ne smatra valjanom pravnom osnovom. Nezadovoljstvo je izazvalo i odbacivanje sporo-va vezanih za utvrđivanje ustavnosti mera vanrednog stanja. Od 66 inicijativa koje postavljaju pitanje ustavnosti ovih mera, i još 10 koje su se bavile mogućim kršenjem ljudskih prava sudovi su u trenutku pisanja teksta prihvatili da procesuiraju samo jednu. U ovom periodu usvojene su revidirani akcioni plan za 23. poglavlje, kao i nova strategija za razvoj pravosuđa za period 2020-2025. godine. Ono što je ovde sporno jeste to što su oba strateška dokumenta usvojena bez prethodno sprovedene procene uticaja i analize finansijskih troškova reformi. Predlozi Venecijanske komisije za preduzimanje mera kako bi Pravosudna akademija bila zaštićena „od mogućih neželjenih uticaja” nisu ni u kakvoj meri adresirani. Kritike na račun Pravosudne akademije su upućene i zbog toga što nije implementiran sistematski pris-tup obuci kadrova, a ističe se da ova institucija ne koristi pristup ekspertizi u Evropskoj mreži za obuku u pravosuđu, čiji je posmatrač. U domenu efikasnosti, pretežno pozitivnim tonom se spominje umanjenje broja zaostalih predmeta, uz konstataciju da se to sada delom može pripisati promeni vremenskog kriterijuma za zaostalost predmeta, koji se sada odnosio samo na predmete starije od 3 godine. Takođe se spominje znatna razlika u obimu posla između sudova u različitim mestima, ističući da su beogradski sudovi nesrazmerno opterećeni.²⁸ Godina 2021. označava povratak na indikatore koji su bili uobičajeni pre potresa koji je izazvala glo-balna pandemija. Ocenjeno je da postoji *određeni nivo spremnosti* i da je ostvaren *ograničen napredak* u primeni evropskih standarda u oblastima koje se odnose na 23. poglavlje. Kao najznačajniji događaj ističe se nastavak rada na ustavnim amandmanima koji se odnose na pravosuđe, uz već poznato izražavanje zabrinutosti zbog kontinuiranog postojanja mogućnosti političkog uticaja na pravosuđe. U domenu slobode izražavanja, konstatuje se da je učinjen *ograničen napredak* u vidu primene jednog broja mera u skladu sa akcionim planom za medijsku strategiju, ali uz nastavak javnih napada na novinare od strane visokih državnih funkcionera. U domenu funkcionisanja pravosuđa Komisija beleži ograničen napredak, ističući poboljšanje administrativnih kapaciteta i unutrašnje organizacije Visokog saveta sudstva, kao i zbog daljeg rada na umanjenju broja zaostalih predmeta i harmonizaciji sudske prakse. Zbog neprimene, prošlogodišnje preporuke su doslovce ponovljene. U odeljku o nezavisnosti i nepristrasnosti pravosuđa, zabrinutost se ponovo izražava zbog mogućnosti političkog uticaja na pravosuđe. Ponovo se spominje Pravosudna akademija, imajući u vidu da ni na koji način nije odgovoreno na preporuke Komisije koje se odnose na preduzimanje mera kako bi se obezbedila njena nezavisnost.

Izveštaji EK nakon Ustavnih promena

Kao ključan momenat u izveštaju za 2022. godinu izdvaja se usvajanje ustavnih amandmana u februaru te godine. Komisija naglašava da je neophodno da se u najkraćem roku donesu zakonski akti koji omogućavaju njihovu implementaciju. Kada je reč o korupciji, konstatovano je da je implementiran jedan deo preporuka GRECO grupe, ali usvajanje nove strategije za borbu protiv korupcije i korespondirajućeg akcionog plana je izostalo. U polju slobode medija nije učinjen napredak, zbog čega prošlogodišnje preporuke ostaju na snazi. U delu teksta o funkcionisanju pravosuđa, pozdravlja se

donošenje ustavnih amandmana, kao i sam tok procesa. Venecijanska komisija je tokom sastavljanja teksta konsultovana u dva navrata, a viđenje Evropske komisije bilo je da je proces konsultacija sa javnošću bio inkluzivan i transparentan. Kao negativne stavke pominju se izazovi i sport tempo kada je reč o implementaciji mera vezanih za nepristranost i efikasnost pravosuđa, kao i za obuku kadrova. Politizacija pravosuđa i dalje ostaje sporna i uočava se da uprkos preduzetim merama nije uočljivo smanjenje pritiska na pripadnike pravo-sudnog sistema. Pored već pomenute preporuke za usvajanje relevantnih zakonskih amandmana kako bi se osigurala implementacija ustavnih promena, Komisija preporučuje izmene zakona o Visokom savetu sudstva i Visokom savetu tužilaštva kako bi se ove ustanove osnažile da na efikasan i proaktivan način brane autonomiju pravosuđa, uključujući u slučajevima neželjenog spoljnog uticaja. Takođe se ponavlja u više navrata spominjana preporuka za usvajanje strategije ljudskih resursa za čitav pravosudni sektor.³⁰ U izveštaju za 2023. godinu se ključna merila procene sa normativnog okvira premešta na faktičku implementaciju reformi iz prethodne godine. U skladu sa ovime, važno pitanje u izveštaju predstavlja funkcionisanje novog institucionalnog okvira. Ističe se da nije uočljivo, odnosno da u datom trenutku nije moguće proceniti da li su preduzete mere doprinele manjem političkom pritisku na pravosuđe. Ovde je relevantno viđenje prvih izbora za Visoki savet sudstva i visok savet tužilaštva, gde Komisija ukazuje na ograničenu transparentost pojedinih delova procesa. Novitet predstavlja to što je do pisanja ovog izveštaja donesena strategija o ljudskim resursima, te se sada umesto donošenja govori o važnosti obezbeđivanja njene implementacije u praksi. Deo o efikasnosti u velikoj meri je sličan onima iz prethodnih godina, pošto se ponovo spominje rad na umanjenju broja zaostalih predmeta, uz to da stari predmet u izvršnim i parničnim postupcima i dalje predstavljaju značajan izazov. Takođe se ponovo apostrofira nesrazmerna opterećenost sudova u glavnim urbanim centrima. Izvor brige je i velik broj nepopunjenih radnih mesta u pravosuđu, uz velik broj sudija koji se bliži penziji. Situaciju pogoršava i manji interes diplomaca pravnih fakulteta za karijeru u pravosuđu, zbog čega se spominje potreba za realokacijom resursa kako bi se privukli novi kadrovi.³¹ Izveštaj iz 2024. godine naglašava potrebu za poboljšanjem implementacije glavnih strateških dokumenata (revidirani akcioni plan za 23. poglavlje i strategija za razvoj pravosuđa). Ocenjeno je da upravljačka tela funkcionišu na adekvatan način, ali da je neophodno ojačati analitičke i statističke kapacitete Visokog saveta sudstva i Visokog saveta tužilaštva. Iako po oceni Komisije novi institucionalni okvir jača nezavisnost i nepristrasnost pravosuđa, i dalje je neophodno njihovo poboljšanje. Primećeno je da ove promene u praksi nisu smanjile politički pritisak na pravosuđe, i javno komentarisane na tekuće predmete od strane državnih funkcionera ostaje prisutan problem. Nastavljene su kritike i na račun Pravosudne akademije, i konkretno se spominje njeno kontinuirano neupotrebljavanje ekspertskom znanju Evropske pravosudne mreže, kome Akademija ima pristup kao posmatrač. U domenu digitalizacije, napominje se da Srbija i dalje ne raspolaže jedinstvenim sistemom za upravljanje predmetima. Rad na ovom sistemu započet je u septembru 2021. godine a u trenutku pisanja izveštaja je obustavljen. Komisija je primetila i da nisu preduzeti koraci za reformu Ustavnog suda, koji je nastavio da radi u delimičnom sastavu. Konkretnije, nije sprovedena preporuka Venecijanske komisije za uvođenje kvalifikovane većine sa mehanizmom zastoja za izbor sudija.³² Izveštaj iz 2025. godine obeležen je sličnim ocenama kao prošlogodišnji, uz povećanu zabrinutost koju je izazvalo obračunavanje

režima sa učesnicima protesta i predstavnicima ograničavanja građanskog društva. Nezavisnost pravosuđa posebno je dovedena u pitanje odlukom predsednika republike da pomiluje četiri lica koja su osuđena za nanošenje telesnih povreda studentskim aktivistima, pri tome govoreći o potrebi da „ispravi nepravdu koju su izazvali tužioci i sudovi“. Upad u prostorije četiri nevladine organizacije i proprate izjave visokih vladinih funkcionera takođe su dovele autonomiju pravosuđa u pitanje. Gledajući dalje od konteksta protesta, kritikuje se neusvajanje zakona o Pravosudnoj akademiji u cilju ustrojavanja ove ustanove u skladu sa preporukama Venecijanske komisije. Problemi koji postoje u digitalizaciji i efikasnosti pravosuđa predstavljeni su sličnim rečima kao u proteklim izveštajima, navodeći odsustvo jedinstvenog sistema za upravljanje predmetima i nesrazmeran obim posla među sudijama i tužiocima.

TRENDOVI U IZVEŠTAJIMA EK

Analiza izveštaja Evropske komisije za period 2015–2025 pokazuje izrazit kontinuitet u osnovnoj oceni stanja pravosuđa u Republici Srbiji, uz postepenu evoluciju fokusa koji se izmešta sa uspostavljanja normativnog okvira ka proceni njegove praktične primene i merljivih rezultata. Tokom čitave decenije Komisija je zadržala formulaciju da Srbija poseduje „određeni nivo pripremljenosti“, dok se ocena napretka kretala od „određenog“ ka „ograničenom“, posebno od 2020. godine nadalje. Takav trend ukazuje na spor i neujednačen reformski proces, u kojem normativne promene često prethode, ali nisu praćene izmenama u funkcionisanju i političkoj i pravnoj kulturi. Najupadljivija konstanta kroz sve izveštaje jeste pitanje nezavisnosti pravosuđa. Još od 2015. godine Komisija kontinuirano ukazuje na nedovoljnu zaštitu pravosuđa od političkog uticaja, pri čemu se ova tema pojavljuje kao centralni problem tokom celog posmatranog perioda. U prvoj fazi, 2015–2018, naglasak je bio na potrebi za ustavnim i zakonodavnim promenama koje bi ograničile politički uticaj na izbor i napredovanje sudija i tužilaca. Druga faza, 2019–2022, obeležena je insistiranjem na sprovođenju ustavne reforme, koja je konačno realizovana 2022. godine. Treća faza, od 2023. do 2025, fokusira se na implementaciju novog institucionalnog okvira i procenu njegove stvarne primene i sposobnosti da obezbedi depolitizaciju pravosuđa. Uprkos formalnim pomacima, Komisija u poslednjim izveštajima i dalje naglašava potrebu za izgradnjom institucionalne kulture nezavisnosti i suzdržavanjem političkih aktera od komentaranja sudskih postupaka. Drugi trend odnosi se na efikasnost pravosuđa i problem zaostalih predmeta. Tokom čitavog perioda beleži se postepeno smanjenje broja zaostalih predmeta, što predstavlja jednu od retkih oblasti u kojoj se može uočiti stabilan napredak. Ipak, vremenom je analiza izmestila fokus sa kvantiteta na kvalitet, naglašavajući trajanje postupaka, neujednačenost sudske prakse i razlike u opterećenosti sudova, čime se ocenjuje administrativna efikasnost, ali i šire okruženje, pravna sigurnost i predvidivosti. Uočljiva je i konstanta koja se odnosi na nedostatak ubedljivih rezultata u borbi protiv korupcije, posebno visoke korupcije. Ova tema prisutna je u svim izveštajima i predstavlja jedan od najdugotrajnijih izazova. Tokom posmatranog perioda Komisija je postepeno pooštravala formulacije, prelazeći od opštih preporuka ka jasnom insistiranju na merljivim rezultatima, a pre svega u pogledu istraga, optužnica i pravosnažnih presuda. U završnim izveštajima ovog perioda borba protiv korupcije postaje ključni indikator napretka u procesu pristupanja. Posebno značajna promena uočava se u metodološkom pristupu Komisije nakon 2020. godine. Dok su raniji izveštaji veći naglasak stavljali na normativne reforme, kasniji period karakteriše insistiranje na implementaciji, institucionalnoj kulturi i merljivim rezultatima. Ovaj pomak

od zakona na papiru ka rezultatima u praksi predstavlja ključni analitički okvir za razumevanje reformskog puta Srbije u oblasti Poglavlja 23. U celini posmatrano, period 2015–2025 može se podeliti na tri faze: fazu normativne pripreme i inicijalnih reformi (2015–2018), fazu institucionalne i ustavne transformacije (2019–2022) i fazu implementacije i konsolidacije (2023–2025). Uprkos evidentnim pomacima, naročito u zakonodavnom i institucionalnom okviru, završna ocena Komisije ostaje oprezna i uslovna. Ključna poruka koja prožima celu deceniju jeste da održiv napredak u procesu evropskih integracija zavisi od sposobnosti države da obezbedi doslednu primenu reformi, merljive rezultate u borbi protiv korupcije i trajno jačanje nezavisnosti i efikasnosti pravosuđa.

ZAKLJUČAK

U celini posmatrano, normativna reforma pravosuđa u Republici Srbiji nakon ustavnih promena iz 2022. godine dovela je do značajnih institucionalnih i formalnih pomaka u pravcu jačanja nezavisnosti sudstva i samostalnosti javnog tužilaštva. Izmeštanje izbora nosilaca sudijske i javnotužilačke funkcije iz nadležnosti Narodne skupštine i njegovo poveravanje Visokom savetu sudstva i Visokom savetu tužilaštva predstavlja ključnu promenu koja je, barem na normativnom nivou, usmerena ka smanjenju neposrednog političkog uticaja. Međutim, detaljna analiza ustavnog i zakonskog okvira ukazuje da politički uticaj nije u potpunosti eliminisan, već je u određenoj meri transformisan i posredno zadržan, pre svega kroz ulogu Narodne skupštine u izboru članova ovih tela. Poseban problem predstavlja i politička kultura koja ne prati normativne promene. Dodatno, pojedina institucionalna rešenja, naročito u okviru javnog tužilaštva, gde je izražena hijerarhijska struktura i mogućnost davanja obaveznih uputstava, otvaraju pitanje stvarnog dometa garantovane samostalnosti u praksi. Nalazi analize godišnjih izveštaja Evropske komisije za period 2015–2025 potvrđuju kontinuitet ovih izazova. Iako se beleži izvestan napredak u pojedinim segmentima, poput smanjenja broja zaostalih predmeta i unapređenja normativnog okvira, ključne primedbe ostaju dosledne i odnose se na nedovoljnu nezavisnost pravosuđa u praksi, postojanje političkih pritisaka, kao i ograničenu implementaciju reformskih rešenja. Ovakav raskorak između normativnog i faktičkog stanja dodatno relativizuje stvarni domet reformi. Stoga se može zaključiti da su sprovedene reforme pre svega doprinele promeni formalnog institucionalnog ustrojstva pravosuđa, dok njihovi efekti na stvarno funkcionisanje sistema ostaju ograničeni i uslovljeni širim političkim i institucionalnim kontekstom.

Literatura

Republika Srbija. *Akt o promeni Ustava Republike Srbije*. 2022. <https://www.parlament.gov.rs/upload/documents/AKT%20O%20promeni%20USTAVA%20RS,%202022..pdf> Republika Srbija. *Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći*. <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-besplatnoj-pravnoj-pomoci.html> Republika Srbija. *Zakon o javnom tužilaštvu*. https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_javnom_tuzilastvu.html Republika Srbija. *Zakon o sudijama*. https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_sudijama.html Republika Srbija. *Zakon o Visokom savetu sudstva*. https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_visokom_savetu_sudstva.html Republika Srbija. *Zakon o Visokom savetu tužilaštva*. <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-visokom-savetu-tuzilastva.html> Evropska komisija. *Poglavlja pravnih tekovina EU (Acquis)*. <https://enlargement.ec.europa.eu/enlargement-poli-cy/conditions->

membership/chapters-acquis_en Evropska komisija. *Izveštaj o Srbiji za 2025. godinu.* https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/6e68ce26-b95b-48e1-921a-c60c12da8f00_en?filename=serbia-report-2025.pdf Evropska komisija. *Izveštaj o Srbiji za 2024. godinu.* https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/3c8c2d7f-bff7-44eb-b868-414730cc5902_en?filename=Serbia%20Report%202024.pdf Evropska komisija. *Izveštaj o Srbiji za 2023. godinu.* https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/9198cd1a-c8c9-4973-90ac-b6ba6bd72b53_en?filename=SWD_2023_695_Serbia.pdf Evropska komisija. *Izveštaj o Srbiji za 2022. godinu.* https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/d87e4167-65fd-42b0-8ede-7fa05c3d9355_en?filename=Serbia%20Report%202022.pdf Evropska komisija. *Izveštaj o Srbiji za 2021. godinu.* https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/fbe0f0b7-d8ff-4b89-a4ed-af5ccd289470_en?filename=Serbia-Report-2021.pdf Evropska komisija. *Izveštaj o Srbiji za 2020. godinu.* https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/f531fc4d-185d-4ada-b1bf-8fecf305c0d4_en?filename=serbia_report_2020.pdf Evropska komisija. *Izveštaj o Srbiji za 2019. godinu.* https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/d4942ea8-7af6-47ab-9db0-b081190fe9b0_en?filename=20190529-serbia-report.pdf Evropska komisija. *Izveštaj o Srbiji za 2018. godinu.* https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/377c86c1-1cb6-49ca-8549-e40be2308643_en?filename=20180417-serbia-report.pdf Evropska komisija. *Izveštaj o Srbiji za 2016. godinu.* https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/e66d2dc8-ad88-4570-8a6c-94ce27302171_en?filename=20161109_report_serbia.pdf Evropska komisija. *Izveštaj o Srbiji za 2015. godinu.* https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/1ad00c50-6c5d-497f-8d5c-67d54cdd25d3_en?filename=20151110_report_serbia.pdf *Reforma pravosuđa u Srbiji.* <http://ricl.iup.rs/1299/1/Reforma-pravosudja-u-Srbiji-prelom.pdf> Kolaković-Bojović, Milica. *Položaj pravosuđa u Srbiji.* <http://institutecsr.iksi.ac.rs/49/1/Milica%20Kolakovic-Bojovic.%20Polozaj%20pravosudja%20u%20Srbiji.pdf> Knežević Bojović, Ana, Čorić, Vesna. *65 godina Rimskih ugovora.* <http://ricl.iup.rs/1666/1/2022%20-%2065%20godina%20Rimskih%20ugovora%20-%20Kne%20C5%BEevi%20C4%87%20Bojovi%20C4%87%20C4%86ori%20C4%87.pdf> *Usklađivanje pravnog sistema Srbije sa standardima Evropske unije.* <https://scidar.kg.ac.rs/bitstream/123456789/15292/1/11.%20Uskladjivanje%20pravnog%20sistema%20Srbije%20sa%20standardima%20Evropske%20unije%20knj.%2010-15-860-77-93.pdf> *Kopaonička škola prirodnog prava – teze i antiteze ustavnih amandmana.* https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/103346220/aleksa_kopaonik-libre.pdf Simović, Darko. *Ustavni amandmani iz nužde: kritički osvrt na ustavnu reformu sudske vlasti.* https://fcjp.ba/images/Darko_Simovic-Ustavni_amandmani_iz_nuzdekriticki_osvrt_na_ustavnu_reformu_sud-ske_vlasti.pdf Centar za evropske politike. *Ustavne promene: depolitizacija pravosudne grane vlasti ili konzerviranje postojećeg stanja.* <https://cep.org.rs/blog/ustavne-promene-depolitizacija-pravosudne-grane-vlasti-ili-konzerviranje-postojeceg-stanja/> Spaić, Bojan. *Komparativna analiza uređenja sudova.* <https://www.cepris.org/wp-content/uploads/2022/11/Bojan-Spaic-Komparativna-analiza-uredenja-sudova.pdf> Vuković, Danilo, Spaić, Bojan; *Zbornik radova Pravnog fakulteta.*

<https://doiserbia.nb.rs/img/doi/0038-0318/2022/0038-03182204519V.pdf> Mrinković, Tanasije; Centar za pravosudna istraživanja (CEPRIS). *Ustavni amandmani udaljavaju Srbiju od EU*. <https://www.cepris.org/ceprismedijima/ustavni-amandmani-udaljavaju-srbiju-od-eu/> Mandić, Sofija; Centar za pravosudna istraživanja (CEPRIS). *Da li je Venecijanska komisija više hvalila ili kritikovala – zavisi koga pitate*. <https://www.cepris.org/ceprismedijima/da-li-je-venecijanska-komisija-vise-hvalila-ili-kritikovala-zavisi-ko-ga-pitate/> Đurđić, Savo; Centar za pravosudna istraživanja (CEPRIS). *Fiktivna nezavisnost sudstva se legalizuje bez okončane rasprave*. <https://www.cepris.org/ceprismedijima/fiktivna-nezavisnost-sudstva-se-legalizuje-bez-okoncane-rasprave/> EU Pregovori. *Referendum o ustavnim promenama 2022: referendumsko da – suštinsko ne promenama*. https://eupregovori.bos.rs/progovori-o-pregovorima/vesti/291/3891/referendum-o-ustavnim-promenama-2022_--referendumsko-da-sustinsko-ne-promenama.html